

İSTANBUL'UN TAHLİYESİNDE YAŞANAN BİR MEKTUP OLAYI: GENERAL HARINGTON'IN DAVETİ VE GAZETECİ VELİD EBUZZİYA'NIN REDDİ

Ali SATAN*
Yasin ÖZDEMİR**

Özet

24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması'nın TBMM'de kabul edilmesinden sonra İstanbul'daki işgal kuvvetlerinin şehri boşaltma süreci başlamıştır. Tahliye sürecinde İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanı General Charles Harington bir takım diplomatik jestler yapmıştır. Bu jestlerden biri, geniş katılımı olarak düzenlenen bir veda resepsiyonu idi. Birçok çevrede normal karşılanan bu davet, *Tevhîd-i Efkâr* gazetesinin başyazarı Velid EbuZZiya tarafından bir mektupla reddedilmiştir. Velid Bey'in General Harington'a yazdığı mektup, İstanbul'da işgal kuvvetleri tarafından uygulanan sansür dolayısıyla gazetesinde yayınlanamamıştır. Milli Mücadele sırasındaki İngiltere karşıtı ve milliyetçi düşünceleriyle ile bilinen Velid EbuZZiya'nın Fransızca mektubu, İngiliz Dışişleri Arşivi'nde bulunmuştur. Mektup, milliyetçi bir Türk gazeteci gözüyle, Mütareke yılları olaylarının ve Türk-İngiliz ilişkilerinin analizi niteliğindedir.

Anahtar Kelimeler: Mütareke Devri, İstanbul'un İşgali, Sansür, General Harington, Velid EbuZZiya, *Tevhîd-i Efkâr*, Basın.

AN INCIDENT OF LETTER DURING EVACUATION OF ISTANBUL: GENERAL HARINGTON'S INVITATION DECLINED BY JOURNALIST VELİD EBUZZİYA

Abstract

Following the ratification of the Treaty of Lausanne, which was signed on 24 July 1923, the Allied occupation forces initiated the evacuation of Istanbul. The commander of the British occupation forces, General Charles Harington, made some diplomatic goodwill gestures during the evacuation period. One of them was a farewell reception that he organized for a large number of invitees. The invitation, although largely well received, was declined with a letter by the editor in chief of *Tevhîd-i Efkâr* journal, Velid EbuZZiya. This letter from Velid EbuZZiya to General Harington could not be published in *Tevhîd-i Efkâr* due to censorship by the occupation forces. The letter written in French by Velid EbuZZiya who was known for his anti-British and nationalist ideas expressed during the Turkish War of Independence, was found in the Foreign Office records in London. Written from the perspective of a Turkish nationalist journalist, the

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, ali.satan@marmara.edu.tr

** Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, yasinozdemir@marun.edu.tr

letter consists of an analysis of Turkish-British relations and the events of the period between the Armistice of Mudros and the Treaty of Lausanne.

Keywords: Armistice Period, Occupation of Istanbul, Censorship, General Harington, Velid Ebuzziya, Tevhid-i Efkâr, Press.

24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da barış antlaşmasının yanı sıra “İngiliz, Fransız ve İtalyan Kuvvetlerinin Türk Topraklarının Boşaltılmasına İlişkin Protokol ve Bildiri” de imzalandı.¹ İstanbul'da tahliye nezaret etmek üzere İstanbul Kumandanı Selahattin Adil Paşa'nın başkanlığında Tahliye ve Teslim Komisyonu kuruldu ve komisyon ilk toplantısını 5 Ağustos 1923 tarihinde yaptı. 10 Ağustos 1923 günü Lozan'dan dönen İsmet Paşa büyük bir törenle karşılandı ve Dışişleri Temsilciliği binasında İngiliz General Harington, Fransız General Charpy ve İtalyan General Mombelli ile yanında İstanbul Kumandanı Selahaddin Adil Paşa ve Ankara'nın İstanbul'daki mülki temsilci Adnan Bey'le birlikte İstanbul'un tahliyesi konusunda toplantı yaptı.² İşgal Kuvvetleri Komutanı General Charles Harington da tahliyeyle ilgili ön hazırlıklar ve önlemler alıyordu. Lozan Barış Antlaşması'nın TBMM'de 23 Ağustos 1923 günü kabul edilmesi, İstanbul'un tahliyesi için nihai süreci başlatacaktı. Bu maksatla Hariciye Vekili İsmet Paşa'nın İstanbul'daki Fransız, İngiliz ve İtalya Fevkalade Komiserliklerine verdiği nota ile tahliye protokolünde belirlenen 6 haftalık İstanbul'u boşaltma süreci başlatıldı.³

Dostluk Gösterisi

Mudanya Mütarekesi'nden itibaren Ankara'nın bütün ısrarlarına rağmen İtilaf devletleri İstanbul ve Çanakkale'den asker ve donanmalarını çekmeyip, bu durumu barışın onaylanması için bir koz olarak görüyorlardı. Ancak Lozan Antlaşması'nın imzası ve bir ay gibi kısa zaman içinde TBMM'de tasdik edilmesiyle beraber durum değişti. Artık İtilaf kuvvetlerinin Türkiye'den sorunsuz ayrılarak, işgal yıllarında yaşanan nice vahim olayların izlerini silme politikası tatbik edilmeye başladı. Bu çerçevede faaliyetler bir süredir uygulanıyordu. Örneğin 29 Haziran 1923 günü Taksim Stadı'nda yapılan “General Harington Kupası Futbol Maçı” bunlardan birisi sayılabilir. Bir diğeri ise General Harington'un bir “bahçe eğlencesi/garden party” düzenlenmesidir. Bu konuya dair haber, basında 6 Ağustos 1923 tarihinde yer aldı. Habere göre Ali Haydar Bey, Kumandan Selahaddin Adil Paşa, vilayetin mülki ve askeri erkânı

¹ Lozan müzakereleri sırasında tahliye konusunda bk. Funda Keskin, “İşgal Edilmiş Türkiye Topraklarının Boşaltılmasına İlişkin Açıklama”, *Yaşayan Lozan*, ed. Çağrı Erhan, Ankara 2003, s. 857-864.

² Mahir Aydın, *İstanbul Kurtulurken İstanbul'un Kurtuluş Bayramı*, İstanbul 2011, s. 35-36.

³ İstanbul'un tahliye süreci için bk. Bülent Bakar, “Esaretten Kurtuluş: İtilaf Devletlerinin İstanbul'u Tahliyesi”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, S 23, (Güz 2009), s. 13-58.

şerefine, barışın imzalanması nedeniyle bir bahçe partisi düzenleyecek ve bu organizasyona birçok kişi ile gazeteciler davet olunacaktı. ⁴ Bu davetin gerçekleşmesi ise ancak 29 Ağustos 1923 tarihini buldu ve davet gerekçesi Lozan Antlaşması'nın imzalanması olmayıp İstanbul'un boşaltılması olarak zikrediliyordu. Ertesi günkü *Tanin* gazetesi davet haberini "Tarabya'da Bahçe Eğlencesi" başlığı ile veriyordu. Davete beş yüz kadar kişinin katıldığı, davetliler arasında Hariciye Temsilcisi Adnan Bey, İstanbul Kumandanı Selahaddin Adil Paşa ve diğer mülki ve askeri erkânın katıldığını yazıyordu. ⁵

Tevhîd-i Efkâr gazetesi ise daveti çok farklı değerlendirmişti. Toplantıya davet edilen Başyazar ve İmtiyaz Sahibi Velid Ebuzziya ⁶, General Harington'a bir mektup göndererek davete katılmayı reddetmiş ve neden katılmadığını da izah etmişti. Ancak *Tevhîd-i Efkâr* başyazarı, General Harington'a gönderdiği mektubu gazetesinde yayınlamadı; çünkü İstanbul'daki işgal kuvvetleri sansür heyeti hâlâ çalışmaktaydı ve mektubu sansürlemişti. Biz bu mektuba İngiltere Dışişleri Arşivi'nde "30 Ağustos 1923 tarihli *Tevhîd-i Efkâr*'ın baskı öncesi son provası" başlığı altında ulaştık ⁷. *Tevhîd-i Efkâr*'ın konuyla ilgili kısa bir haberi sansür heyetinden geçebilmiştir: "Tarabya'da Dünkü Bahçe Eğlencesi" başlığı ile verilen haberde, "Dün, General Harington tarafından Tarabya'da Summer Palace'ta (garden party) denilen bahçe eğlencesi tertip edilmiş ve bu eğlenceye Türk ve ecnebi olmak üzere beş yüz kişi davet olunmuştur" deniyordu. Habere göre bir İngiliz vapuru öğleden sonra saat üçte misafirleri İstanbul'dan alıp Tarabya'ya götürmüş ve İngiliz sefaretinin yazlık sarayının kapısında General Harington ve eşi tarafından karşılanmışlardı. Haberin verdiği ayrıntılara göre yazlık saray bayraklar ve çiçeklerle donatılmıştı. Bahçede bir İngiliz askeri bandosu, içeride ise orkestra vardı. Konuklara ikram olunan menünün çok zengin olduğu da belirtiliyordu. Ecnebi davetliler arasında İtilaf devletleri ve tarafsız devletler mümessilleri, sefaret heyetleri yer alırken, Türklerden İstanbul kara ve deniz kuvvetleri komutanları, yüksek bürokratlar ve matbuat erkânı bulunuyordu. *Tevhîd-i Efkâr*, Halife Hazretleri namına Seryaverin de davette hazır bulunduğunu ayrıca Halife Efendi'nin oğlu Ömer Faruk Efendi, Adnan Bey, Selahaddin Adil Paşa, Re'fet Paşa, müşavir askerler, Kaymakam Tevfik Bey'in de davete icabet ettiğini haber veriyordu. İstanbul Valisi ve Şehremaneti Vekili Haydar Bey ise meşguliyeti dolayısıyla eğlenceye katılmamıştı. *Tevhîd-i Efkâr* haberin devamında davet hakkındaki tutumunu şöyle yazıyordu:

⁴ *Tanin* 6 Ağustos 1923, zikreden Mahir Aydın, *İstanbul Kurtulurken İstanbul'un Kurtuluş Bayramı*, İstanbul 2011, s. 109-110.

⁵ *Tanin* 30 Ağustos 1923, zikreden Mahir Aydın, *age.* s. 160.

⁶ Velid Ebuzziya (1882-1945), Türkiye'de çağdaş gazeteciliği kurmuş, Paris'teki gazetecilik stajında mesleğin bütün inceliklerini kavramış ve bunları kendi gazetesinde başarıyla uygulamıştır. Türk basınında foto muhabirliğini ihdas eden, olayları fotoğraflarla görüntüleyip sunan, idarehanede karanlık oda ve klişehane kuran ilk gazete sahibidir. Yine olayların temsili resim ve karikatürlerle verilmesi âdeti de onunla başlamıştır. Memleketin tanınmış birçok gazetecisinin yetiştiği *Tasvîr-i Efkâr* ve daha sonra *Tevhîd-i Efkâr* Türk matbuatında başlı başına bir gazetecilik okulu sayılır. Bk. Ziyad Ebuzziya, "Ebuzziya Velid", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, X, s. 373.

⁷ İngiltere Dışişleri Arşivi (PRO/FO), 371/9163/18587.

“Tarabyada General Harington tarafından tertip edilmiş olan dünkü bahçe eğlencesine Sermuharririmiz, takip ettiği meslek-i siyasi itibariyle iştirak etmemiş ve General Harington tarafından gönderilmiş olan davetnameyi iadeye mecburiyet görmüştür. Bu adem-i icabetin sebebini ise Sermuharririmiz, İngiliz başkumandanına irsal ettiği zirdeki mektubda izah eylemiştir:”

Gazete, haberin devamında çerçeve içinde şu cümleyi yazmak zorunda kalmış olduğu anlaşılmaktadır: “Sermuharririmiz tarafından General Harington’a irsal edilen mektup sansürce bilzarure tay edildiğinden dercine muvaffak olamadık.”⁸ Çok açık bir şekilde sansür uygulanmıştı. Lozan Barış Antlaşması imzalanmış, TBMM ve Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından tasdik edilmiş olmasına ve İstanbul’daki işgal kuvvetleri şehri terk etme hazırlıklarını sürdürürken hatta bir tür veda daveti verirken dahi hâlâ “basına sansür heyeti” çalışmalarına devam ediyor ve İngiltere, İtilaf devletleri, işgal vb aleyhine yazılan haber ve yorumları gazetelerde yayınlamıyorlardı. Ancak sansür ettikleri gazete prova baskılarını imha etmeyip “arşive kaldırdıkları” anlaşılıyor. Nitekim makale konusu olan mektup da arşive kaldırılmış idi. İngiliz Dışişleri Arşivi’nden çıkan, Fransızca kaleme alınmış mektupta *Tevhid-i Efkâr* gazetesinin başyazarı Velid Ebuzziya şunları yazıyordu:

“Konstantiniyye, 29 Ağustos, 1923.

Konstantiniyye İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanı Ekselans Sir Charles Harington’a.

Ekselans,

29 Ağustos günü Tarabyada tertip edilecek bahçe partisine şahsımı davet eden mektubunuzu almış bulunuyorum.

Maalesef kendimi, bu davete icabet edemeyeceğimi beyan etmek zaruretinde görüyorum. Bunun sebepleri şu şekildedir:

Ekselans, 16 Mart 1920 günü üzücü bir olay vuku bulduğu, İngiliz askerlerinden müteşekkil bir çetenin Makriköydeki evime baskın yaptığı, tabancaları ellerinde subayların, inanılmaz ve akıl almaz bir kabalık ve vahşilik ile beni tutukladığı malumunuzdur. Bu subaylar aileme de kötü muamele ettiler. Bilhassa hasta yatağındaki anneme saygı göstermediler. Daha sonra bir seneden fazla hapis yatacağım Malta’ya sürgün edildim. Ekselans, bilindiği üzere; şahsıma ve bazı hemşerilerime karşı olan bu keyfi ve zalimane tutumun, yalnızca medeni Avrupa’nın tüm kurallarına mugayir olarak rezil ve insanlık dışı bir şekilde çiğnenmiş vatanımıza karşı vazifemizi yaptığımız için, canavarca ve merhametsizce ülkemizi işgal edenlere boyun eğmediğimiz için olmuştur. Bu zulümlere maruz kalanlar içinde, en çok acı çekenlerden biriyim. Zira bu zulümlerin sonunda, annemi ve biraderimi kaybettim. Bu pek kıymetli iki kişi, Malta’da bulunduğum süre boyunca, benden kâfi derecede öcünü almamış İngiliz idaresinin hiç durmayan kötülüklerinin kurbanıdır. Şahsımı ilgilendiren bu fenalıklardan bağımsız olarak, Anadolu’nun Yunan ordusu

⁸ *Tevhid-i Efkâr*, 30 Ağustos 1923.

tarafından işgal edilmesinden, ülkemizin en zengin ve verimli yörelerinin mahvından ve Müslüman nüfusa yönelik tarihte eşi görülmemiş canavarlıkların sorumlusu olarak İngiltere'yi görenlerdenim.

Netice olarak, dört yıl boyunca ülkemizin ve şahsımın maruz kaldığı felaketlerin yegane sorumlusu olarak yalnızca İngiltere'yi görüyorum. İngilizler ve Türkler arasındaki dostane ve hususi ilişkilerin yeniden tesisini, son derece prematüre olarak değerlendirmemin nedeni işte budur.

Barışın imza edilmesinin ardından Türkiye ve İngiltere arasında resmi ilişkilerin yeniden tesis edilmesi noktasında olunduğu doğrudur. Fakat bu durumun benim gibi hür insanlara dört yıl süren zulüm ve felaketleri unutturacağı düşünülmemelidir, hele ki bu zulüm ve felaketlerin açtığı ve ne zaman kapanacağı belli olmayan yaralar hala kanıyor iken.

Ekselans, İngiltere'ye karşı olan hislerimin tabiatını ve hayatımın sonuna kadar İngiliz siyasetine muhalif olmakta kararlı olduğum gerçeğini göz önünde bulundurarak, davetimize icabet etmemek zorunluluğumu anlayışla değerlendirecek ve beni mazur göreceksinizdir.

Bir dürüstlük gereği olarak özellikle eklemeliyim ki; buraya kadar ifade edilen hususlar, yalnızca İngiliz hükümetine dairdir. Gerçekte siz, kör bir düşmanlık ve kin ile hareket eden hükümetinizin tevdi ettiği zor vazifenizin müsaade ettiği ılımlılık ve nezaketi gösterdiniz. Böyle biliniyorsunuz, bu nedenle Türkler tabii olarak size müteşekkirdir.

Saygılarımla, Ekselans,

(İmza) Ebuuzziyazade Velid⁹

Tevhid-i Efkâr gazetesi, başyazarının 30 Ağustos'ta yayınlamadığı bu mektubu ancak Türk ordusu İstanbul'u teslim aldıktan sonra 22 Ekim 1923 tarihinde yayınlayabildi. O gazete, mektuptan başka İstanbul'da yaşanan işgalin Türkler üzerinde bıraktığı izlenimler olarak da okunması gereken bilgileri ihtiva ediyordu. O yazı şöyle idi:

“Sermuharririmiz, 20.000 kişilik İngiliz ordusu İstanbul'da ve muazzam İngiliz donanması Boğaz sularında iken, İngiliz işgal kumandanına “Ben İngiliz milletini beşeriyet ve insaniyet için bir afet-i zihayat addediyorum. Binanealeyh, hayatımın sonuna kadar bütün mesaimi İngiliz siyasi cidale hasr edeceğim” demişti.

General Harington İstanbul'u terk edip gitmeden evvel “veda ziyafeti” namı altında Tarabya'da tertip eylediği merasim malumdur. Sair müttefiklerle olduğu gibi İngilizlerle de resmen sulh akdedilmiş olduğuna göre şehrimizdeki dünkü düşmanların bize karşı bu gibi cemileperverâne nümayişlere kalkışması belki bir dereceye kadar ma'zur görülebilirdi. Fakat sırf resmi bir mahiyette kalması icab eden bu cemilekârlığa İngiliz başkomutanı, hususi samimi bir mahiyet vermek kurnazlığına kalkıştı ve İstanbul'daki

⁹ FO 371/9163/18587, s. 138, 139, 140. Öte yandan İtilaf orduları namına Türk ordusu için Summer Palace'ta General Harington tarafından verilen 29 Ağustos'ta verilen çay ziyafetine karşılık olarak İstanbul Kumandanlığı tarafından 19 Eylül 1923'te Beykoz Parkı'nda bir “garden party” ile buna karşılık verildi. Bk. *Selahattin Adil Paşa'nın Hatıraları Hayat Mücadeleleri*, İstanbul 1982, s. 424.

erkân-ı hükümetten başka sıfat-ı resmiyesi olmayan birçok zevatı ve o meyanda matbuat erkânını da davet etti. General Harington'ın hareketi İstanbul'dan savuşup gitme mecburiyeti üzerine, beş işgal senesinde İngiliz ordusunun payitahtımızda yapmış olduğu faciaları unutturmak maksadıyla yapılmış pek kaba bir tertipten başka bir şey değildir.

Halbuki İstanbul'un mazlum, fakat metin ve hamiyetli Müslümanları, böyle bir iki çay ziyafeti, adi bir muamele-i cemilekârî ile beş senedir çektiklerini nasıl unutabilirlerdi? İngiliz neferlerinin köşelerinde kamçı, kadın erkek bütün Müslümanlara reva gördükleri muamelat-ı vahşiyaneyi, gece yataklarından haydutça alınarak nef ü tagrib edilmelerini, mücerred beş on lira rüşvet almak için Arapyan Hanı'nda caniyane bir surette hapis edilmelerini, Şehzadebaşı'nda yatakta uyuyan biçare neferlerimizin canavarane katlolunmalarını, velhasıl Afrika vahşilerine bile reva görülemeyecek mezalimi nasıl unutabilir?

Hele işgalin tazzikat ve tadiyahına ve zalim şenaiine en ziyade maruz kalarak beş senedir gâvur hırs ve intikamı altında inim inim inlettirilen Türk gazetecileri, çektiklerini bir anda hatıralarından silerek henüz kanlı ayaklarıyla mukaddes topraklarımızı çiğnemekte olan bir ordu kumandanının ziyafetine nasıl şıtabat olabilirlerdi.

Bu gazeteciler meyânında ise Sermuharrimize senelerden beri yüreğini doldurmuş olan hissiyat-ı intikam ve nefreti izhar etmek için bir vesile teşkil etti ve Velid Bey zirde derç ettiğimiz mektubu alelacele yazarak General Harington'a irsal eyledi.”

Gazete, Velid Bey'in bu mektubu yazmaktaki bir başka gayesinin de İngiliz siyaseti ile savaşta, memlekete hizmet ve milleti aydınlatma yolunda bundan sonra yapacakları yayınların en temel ilkelerinden bir olan “İngiliz düşmanlığı”nın daha işgal son bulmadan İngilizlere bildirmek olduğunu yazıyordu. Gazete, İngilizler İstanbul'dan gittikten sonra onların arkalarından bağırmaı meslek gereği korkusuzluklarına aykırı bulmaktaydı. *Tevhid-i Efkâr*, işgalin en zor zamanlarında ve ecnebi sansürünün en baskıcı günlerinde de İngilizlere karşı beslediği, kin ve garezi her gün göstermekten geri kalmadığını ancak, İngiliz aleyhtarı yazıların çoğunun sansüre uğrayıp ve okuyucularına ulaşmadığını belirtmektedir. Yalnız ara sıra sansürden kurtulan bazı yazılar gazetede yer alırken, bütün yazıların Ermeni ve Rumlardan oluşan sansür tercümanları tarafından İngiliz Sefarethanesine gönderildiğini yazmaktadır.¹⁰ Dolayısıyla İngilizler, *Tevhid-i Efkâr*'ın çizgisini yakinen biliyorlardı. Gazete, haberinin devamında özetle şu görüşlere de yer veriyordu: Bu gün insanlığın ve İslamiyet'in en büyük düşmanı İngiliz milletidir. Bu milletin zaferlerimiz karşısında İstanbul'u terk etmiş olmasına ve bizimle şimdi iyi geçiniyor gibi görünmesine aldanmak milletimiz için felaket olur. İngilizler dünyanın en hilebaz fakat aynı zamanda en kararlı milletidir, emellerini zamana yayar fakat hiçbir zaman terk etmez. O bakımdan İngiltere'nin bugün bizim karşımızda göstermekte olduğu kayıtsızlık ve suskunluğa aldanmayalım. İngilizler mütarekenin beş yılında bizi yok etmek için her türlü cinayet araçlarına

¹⁰ Bu bilginin doğru olduğunu ve Sefarethanede kalmayıp Londra'ya gönderilip arşivlendiğini burada yayınladığımız metnin “30 Ağustos 1923 tarihli *Tevhid-i Efkâr* gazetesinin prova baskısı” başlığı ile İngiliz Dışişleri Arşivi'nden çıkması göstermektedir.

başvurdu. İstanbul'da yaptıkları zulüm yalnız sarhoş, kanlı ve serseri bir ordunun düzensiz ve disiplinsizliğinden doğan gelişi güzel haydutluklar değildi.¹¹

İstanbul'da yaşanan mezalimin amacını ise *Tevhîd-i Efkâr*, Türk milletinin ruhunu ve kuvvet kaynağı payitahtı korkutmak ve sindirmek, olarak tarif ediyor ve İstanbul'un hareket edemez hale gelmesi neticesinde önce Anadolu'ya hükmetmek sonra da kontrol altında tuttıkları hilafet aracılığıyla bütün İslam dünyasına hakim olmayı hedeflediklerini yazıyordu.

Tevhîd-i Efkâr gazetesine göre İngiltere, zulüm siyaseti ile Türklerle başa çıkamayacağını anlayınca şimdi dostluk ziyareti uyguluyordu ve bu dostluk siyaseti zulüm siyasetinden daha tehlikeli ve sinsi olarak görüyordu. İşte bu yüzden gazete, kendi yayın politikasının "İngiltere'nin sinsi düşmanlığına karşı milleti uyandırmak" olarak açıklıyordu.¹²

Sonuç

Velid Ebuzziya meşhur gazeteci, yazar, mütercim ve matbaacı Mehmet Tefvik Ebuzziya'nın oğlu olarak iyi eğitim almış ve ağabeyi Talha Bey'le birlikte *Tasvîr-i Efkâr* gazetesini çıkarmaya devam etmişlerdi. Mütareke devrinde Millî Mücadele taraftarı yayınları dolayısıyla İngilizler tarafından tutuklanıp Malta Adası'na bir yıl kadar sürgün edildi; sürgünden dönünce de *Tevhîd-i Efkâr*'ı yayınlamaya başladı. Gazete aracılığıyla gerek işgal kuvvetleriyle gerekse İstanbul'daki İngiliz taraftarlarıyla mücadeleye girişti. Ayrıca Velid Bey matbaasında "Mim Mim Grubu"nu kurarak, işgal kuvvetlerinin Türk ordusundan toplayarak depolara doldurduğu silâh ve mühimmatı alıp Anadolu'ya kaçırmaya başladı. Büyük Taarruz'un yapılabilmesini sağlayan çok miktarda cephane bu teşkilât tarafından elde edildi; bunları *Ladin* adlı bir vapurla bizzat Velid Bey İnebolu'ya götürerek Millî Müdafaa Vekili Refet (Bele) Paşa'ya teslim etti (18 Aralık 1921). Bu hizmetine karşılık kendisine Erkân-ı Harbiyye Reisi Fevzi Çakmak imzasıyla istiklâl madalyası verildi (22 Nisan 1922). Zaferden sonra Mudanya Mütarekesi'ne katılan tek gazeteci olan Velid Bey, Lozan barış müzakerelerinde de bulunarak gazetesine günü gününe gönderdiği yazılarla, Anadolu ve İstanbul'la ilgili Lozan'da oynanmak istenen oyunlar ve Türk delegelerinin çetin mücadelesi hakkında bilgi verdi.¹³ Lozan Barış Konferansı'nı takip eden Türk gazeteciler, Türk murahhas heyetin davetlisi olarak devletten harcırah ve günlük masraflarını alırken sadece Velid Ebuzziya bu parayı kabul etmeyip İsmet Paşa'ya, "Paşam, ben bu konferansta bir devlet memuru olarak değil, gazetem adına bir muhabir olarak bulunuyorum. Ne diye bir ücret alayım? Gazetem

¹¹ Atilla Oral, *Charles Harington: Sömürge Valisi'nin Himayesinde Vahdettin'in İhanetleri ve İşgal İstanbul'u*, Demkar Yayınevi, İstanbul 2013, s. 285-286.

¹² *Tevhîd-i Efkâr*, 22 Teşrin-i Sani 1923.

¹³ Ziyad Ebuzziya, "Ebuzziya Velid", *DİA*, X, s. 373, Ahmet Temiz, *Velid Ebuzziya'nın Lozan Mektupları*, İstanbul 2007. Bengül Bolat, "Millî Mücadele taraftarlığından Cumhuriyet karşıtlığına Velid Ebuzziya", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (Journal Of Modern Turkish History Studies)* C XIV, S 28, (Bahar 2014), s. 149-174.

çok şükür kazanıyor, buradaki masraflarımı kolayca karşılayabilir. Bu hususta beni af buyurun” diyerek devlet kasasından hiçbir parayı kabul etmemiştir.¹⁴

Tevhîd-i Efkâr gazetesinin başyazarı Velid EbuZZiya, İstanbul’un tahliyesi sırasında İşgal Kuvvetleri Komutanı General Harington’un verdiği resepsiyona katılmayı reddederek Milli Mücadele sırasındaki duruşunu ve İngiltere karşıtlığını korumuştur. Hem Mütareke’de mücadeleyi hem de Mudanya ve Lozan’daki müzakereleri bilen bir gazeteci olarak Türkiye’de İngiliz dostluğunun başlamasını “prematüre” olarak değerlendirmektedir. Ayrıca İngiliz siyasetinin Türkiye’den intikam almak isteyeceğini öngören Velid Bey, bu erken dostluk gösterilerinin Türk milletinin gözünü boyamasından endişe ederek kendisine hayat gayesi olarak İngiltere ile mücadeleyi seçtiğini daha İstanbul’da işgal devam ederken işgalin en yetkili kişisine mert ve cesurca yazmıştır. Şunu da vurgulamak gerekir ki İngiliz arşivinden çıkan mektup ile İşgal kuvvetleri İstanbul’u terk ettikten sonra gazetede yayınlanabilen mektup arasında hiçbir fark yoktur. Velid Bey’in General Harington’a yazdım dediği cesur cümleleri gerçekten yazmış olduğunu uzun zaman sonra teyit etmiş oluyoruz.

---

¹⁴ Ahmet Cemaleddin Saraçoğlu, *Gazeteler Gazeteciler ve Olaylar Etrafında Mütareke Yıllarında İstanbul*, haz. İsmail Dervişoğlu, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009, s. 98-99.

BİBLİYOGRAFYA

İngiltere Dışişleri Arşivi (PRO/FO) 371/9163/18587.

Tevhîd-i Efkâr gazetesi.

Ahmet Cemaleddin Saraçoğlu, *Gazeteler Gazeteciler ve Olaylar Etrafında Mütareke Yıllarında İstanbul*, haz. İsmail Dervişoğlu, İstanbul 2009.

Ahmet Temiz, *Velid Ebuzziya'nın Lozan Mektupları*, İstanbul 2007.

Atilla Oral, *Charles Harington: Sömürge Valisi'nin Himayesinde Vahdettin'in İhanetleri ve İşgal İstanbul'u*, Demkar Yayınevi, İstanbul 2013.

Bengül Bolat, "Millî Mücadele taraftarlığından Cumhuriyet karşıtlığına Velid Ebuzziya" *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (Journal Of Modern Turkish History Studies)*, C XIV, S 28 (Bahar 2014), s. 149-174.

Bülent Bakar, "Esarettten Kurtuluş: İtilaf Devletlerinin İstanbul'u Tahliyesi", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)* S 23, (Güz 2009), s. 13-58.

Mahir Aydın, *İstanbul Kurtulurken İstanbul'un Kurtuluş Bayramı*, İstanbul 2011.

Selahattin Adil Paşa'nın Hatıraları Hayat Mücadeleleri, İstanbul 1982.

Ziyad Ebuzziya, "Ebuzziya Velid", *Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, X, s. 373-374.

Ekler

Ek I.

(Copy)

Morasse du Tevhid-i-Efkîar du 30 août 1923.

Constantinople, 29 août, 1923.

A Son Excellence Sir Charles Harrington, Commandant des Forces Anglaises d'Occupation à Constantinople.

Excellence,

J'ai reçu votre lettre m'invitant au garden party organisé à Térapia le 29 août.

Je me vois malheureusement obligé de déclarer que je ne pourrai pas répondre à cette invitation. Les causes en sont les suivantes :

Votre Excellence n'ignore pas que lors du pénible incident survenu le 16 mars 1920, un "tchté" (bande) composé de soldats anglais a opéré une descente à ma maison située à Makrikeuy et leurs officiers révolvers aux poings m'avaient arrêté avec une grossièreté et une sauvagerie incroyables et inconcevables. Ces officiers maltraitèrent également ma famille. Ils ne respectèrent pas surtout ma pauvre mère gravement alitée. Je fus dans la suite exilé à Malte où je suis resté en prison pendant plus d'un an. Votre Excellence n'ignore pas également que cette conduite arbitraire et tyrannique observée à l'égard de certains de mes compatriotes et envers moi ne découlait que du fait que nous remplissions notre devoir envers notre patrie outragée scandaleusement et inhumainement et à l'encontre de toutes les lois par l'Europe civilisée et ce, en ne nous inclinant

pas

Ek 2.

pas devant ceux qui envahirent notre pays impitoyablement et bestialement. Parmi les victimes de ces tyrannies, je suis de ceux qui ont eu le plus à en pâtir. Car, à la suite de ces tyrannies, je perdais ma mère et mon frère, dont les deux chers corps furent victimes des tyrannies incessantes dont ils furent l'objet de la part de l'administration anglaise qui ne s'était par suffisamment vengée sur moi et ce durant tout mon séjour à Malte. Indépendamment de ces malheurs qui me concernent personnellement, je suis de ceux qui tiennent l'Angleterre pour responsable de l'envahissement de l'Anatolie par l'armée grecque, de la dévastation des contrées les plus riches et fertiles de notre pays et des atrocités sans précédent dans l'histoire qui ont été commises sur les populations musulmanes.

Par conséquent, je ne connais que l'Angleterre comme unique cause des malheurs subis par mon pays pendant quatre ans ainsi que ceux que j'ai éprouvés personnellement. Voilà pourquoi je considère comme tout à fait prématuré le rétablissement des relations amicales et particulières entre les Turcs et les Anglais.

Il est vrai qu'à la suite de la signature de la paix, on se trouve sur le point de rétablir les relations officielles entre la Turquie et l'Angleterre, mais il est évident que cet état de choses ne saurait faire oublier à des hommes libres comme moi les tyrannies et les malheurs qui ont duré quatre ans, et ce d'autant plus que les plaies causées par ces tyrannies et par ces malheurs saignent

encore

Ek 3.

encore sans qu'on sache quand est ce qu'elles se cicatriseront.

Je suis sûr que Votre Excellence prenant en considération la nature de ces sentiments que j'éprouve envers l'Angleterre et le fait que je suis résolu à lutter jusqu'à la fin de mes jours contre la politique anglaise, appréciera l'obligation dans laquelle je me trouve de refuser votre invitation et m'excusera.

Je tiens cependant, à remplir comme un devoir de loyauté d'ajouter expressément que ce qui précède concerne uniquement le gouvernement anglais. En effet, vous avez accompli avec la modération et la courtoisie que permettait votre fonction, la tâche difficile dont vous avait chargé votre gouvernement animé d'une inimitié et une haine aveugles. Vous êtes connu comme tel, voilà pourquoi les Turcs vous en sauront gré naturellement.

Veillez agréer, Excellence, etc.

(Signé) EBBOUZIA ZADE VELID.